

TÜRK KÜLTÜRÜNDE YENİGÜN/NEVRUZ BAYRAMI

Dr. Bayram DURBİLMEZ

Milleti millet yapan unsurların başında milli kültür gelmektedir. Milli kültürü oluşturan unsurlar arasında gelenekler, görenekler, inançlar, töreler, törenler, bayramlar vs. önemli bir yere sahiptir. Dini bayramlar yanında milli bayramlar da fertleri ve toplulukları yakınlılaştırarak bütünleştiren ortak kültür değerlerindedir. Türk boylarının en köklü milli bayramı Yenigün'dür. Yenigün Bayramı; tarihin karanlık bilinmeyen dönemlerinden beri, Türk boyları ve akraba toplulukları yanında, Türklerle coğrafya yakınlığı olan diğer topluluklarda da kutlanmaktadır. Yüzyıllar boyunca; bu bayram ile ilgili çeşitli söylenceler, inanışlar, gelenekler, törenler oluşturulmuş, geliştirilerek günümüze kadar ulaştırılmıştır.

Türk dünyasının değişik bölgelerinde Yeni gün ile ilgili farklı adlandırmalara rastlamaktayız. Türk kültürünün zenginliğini gösteren bu adlandırmalardan bazılarını alfabetik olarak şöyle sıralayabiliriz: "Baba Marta", "Bahar Bayramı", "Baş-ay", "Baş bahar", "Bozkurt". "Cılgayak/Yılbaşı", "Çağan", "Diriliş", "Ergenekon", "Erkin kün/ Kurtuluş günü", "Gündönümü", "İlkyaz Bayramı "Kurtuluş", "Mart dokuzu", "Mereke", "Mesir Bayramı", "Meyram", "Nevruz/ Novruz/ Noy-nuz", "Sultan Nevruz/ Sultan Navruz/ Sultan Mevriz/ Nevruz-ı Sultani", "Teze il/ yeni yıl", "Ulustın ulu küni/Ulus küni", "Uyanış", "Yaz-başı Bayramı", "Yengikün", "Yeniden doğuş", "Yenigün", "Yeni hayat". "Yeni yıl", "Yılbaşı", "Yörük Bayramı", vs.

Yenigün Bayramı; Türk boylarının büyük bölümünde ve akraba topluluklarında değişik adlarla da olsa kutlanan/bilinen, ortak bir kültür zenginliğimizdir. Müslüman-Hıristiyan-Şaman, Alevi-Bektaşlı- Sünni ayırımı yapmadan, bütün Türk boylarında bu bayram ile ilgili inanışlar ve gelenekler yaşaya gelmiştir. Gece ile gündüzün birbirine eşit olduğu her yılın 21 Martında kutlanan bayram, Türk toplulukları arasında dini bayram olmaktan çok, bir tabiat bayramı, bir kurtuluş bayramı olarak kabul edilmektedir

Yenigün' ü Türklerin Milattan yüzlerce yıl önce kutladıkları Çin kaynaklarında yazılıdır. Bu kaynaklarda belirtildiğine göre; Hun Türkleri, 21 Mart'ta türlü yemekler hazırlayarak kıra çıkar, kırlarda şenlikler düzenlemiş (Genç, 1995:15-23). Zaten Yenigün ile ilgili inanışlardan bazıları ateş ve su kültürüne dayanmaktadır. "Nevruz ateşi" yakılarak üzerinden atlanır. Aynı gün sabahın erken vakitlerinde suyun üzerinden atlama geleneği de vardır. Çünkü Türk kültüründe "ateş", arıtma/ temizleme, aydınlatma, bolluk-bereket simgesi olarak kabul edilir. "Su" da arıtma/ temizlik, bolluk-bereket, canlılık/ dirilik sembolüdür.

İslamiyet'ten önce Yenigün'ün başlangıcı ile ilgili birtakım inanışlar hayat bulmuştu. ' Bunlardan bazılarını şöyle sıralayabiliriz:

1. Türklerin Ergenekon 'dan çıkış günü 21 Mart gününe rastlamakta olup, Türk boylan bu günü "kurtuluş bayramı" olarak kutlamaktadır.
2. On iki hayvanlı eski Türk takviminde, gece ile gündüzün eşit olduğu 21 Mart günü "yılbaşı" olarak kabul edilmekte, bu günde yeni yıl kutlamaları yapılmaktaydı.
3. Kış mevsiminin sona erip baharın başladığı, tabiatın canlandığı/ dirildiği 21 Mart'ta, Türkler kışlaklardan yaylaklara göçmeye başlamakta ve bu günü "Bahar Bayramı" olarak kutlanmaktaydı.

Doğan, zaman ve mekana göre gelişen, gelişirken bazı değişikliklere uğrayan diğer kültür unsurları gibi Yenigün etrafında şekillenen kültür unsurları da doğar, gelişir ve bazı değişikliklere uğrar. Türk boylarının büyük bölümü Müslüman olduktan sonra, yeni din ile ters düşmeyen eski gelenek, görenek, inanç, töre ve törenler İslami unsurlarla birleştirilerek sürdürülmüştür.

Eski kültür unsurları yeni dine uygunlaştırılırken Arap ve Fars kültürlerinde yaşayan bazı unsurlar da Türk kültürüne katılmıştır.

Nevruz Günü Yumurta Tokuşturmak Bir Gelenektir.

Yeni gün Bayramı da yeni dine uygunlaştırılmış İslam kaynaklı çeşitli inanışlar bu bayramla ilişkilendirilmiştir. Bu inanışlardan bazılarını söyle sıralayabiliriz:

1. Tanrı, yeryüzünü 21 Mart'ta yaratmış olup yıldızları burçlarına o gün dağıtmıştır.
2. İnsanlığın atası kabul edilen Hz. Adem' in çamuru 21 Mart'ta karılmıştır.
3. Şeytana uyararak yasak meyve yedikleri için Serendip Adası' na sürülen Hz.Adem ile Cidde'ye sürülen Hz. Havva pişman olunca Tanrı onları affetmiş ve ikisi 21 Mart tarihinde Arafat'ta bulunmuşlardır.
4. Tufandan sonra gönderilen güvercin ağzında bir define dalı ile gemiye dönünce; baharın geldiğini, toprağın kurduğunu anlayan Hz. Nuh karaya bu gün ayak basmıştır.
5. Hz. Yunus' un balık tarafından korunduktan sonra karaya çıktığı gündür.
6. Kardeşleri tarafından kuyuya atılan Hz. Yusuf'u, bir bezirgan, kuyudan bu gün kurtarmıştır.
7. Hz. Musa, asasıyla Kızıldeniz'i yararak karşıya bu günde geçmiştir.
8. Hz. Muhammed'e peygamberlik hil'atının giydirildiği gündür.
9. Hz. Ali'nin doğduğu; Hz. Fatma ile evlendiği, halife olduğu gündür.

Yukarıda sıralanan kabul ve inanışlardan anlaşılacağı gibi. Yenigün ile ilgili en eski inançlar din kaynaklı değildir. İslamiyet'in kabulü ile birlikte Yeni gün ile ilgili bazı inançlar da ortaya çıkmıştır. Kazakistan'da tespit ettiğimiz bir efsaneye göre, Korkut Ata'nın da "ulıstın ulu küni" adı verilen Yenigün'de doğduğuna inanılmaktadır (Durbilmez, 2000).

Bağımsız Türk devletleri ve akraba toplulukları edebiyatlarında Yenigün önemli bir yere sahiptir. Yenigün konusunda yazılmış/söylenmiş şiirler o kadar çoktur ki adeta bir "Yenigün/ Nevruz Edebiyat" oluşmuştur. Bu şiirlere Anadolu ve Osmanlı sahasında "Nevruziye, Bahariye", Azerbaycan'da "Novruziyye, Novruz ,Şe'rleri", Kazakistan'da "Novruz Cırlan", Kırgızistan'da "Novruz Jırları", Özbekistan'da "Navröz Koşukları, Navrözname", Türkmenistan' da "Nevruzname", Doğu Türkistan'da "Nevruziye Nevruzluk, Nevruz Koşakları" gibi adlar verilmektedir.

Klasik edebiyat ve halk edebiyatı ürünleri arasında Yenigün şiirleri önemli yer tutar. Osmanlı Devleti döneminde, divan ,şairleri arasında, nevruziyeler yazarak Yenigün bayramında devrin yöneticilerine sunma geleneği olduğu bilinmektedir. Fuzuli, Baki, Nefi, Nedim, Yahya Nazim, Nevi, Haleti, Naili-i Kadim...vb. gibi divan şairleri yanında; Kadi Burhanettin, Sultan IV.Murat, Sultan I.Ahmet vb. hükümdarlar; Şeyhülislam Yahya Efendi gibi din büyükleri; Kazasker Baki Efendi, Fatih devri vezirlerinden Ahmet Paşa gibi devlet büyüklerinin yazdıkları Yenigün şiirleri günümüzde de okunmaktadır. Alevi Bektaşî çevrelerde gelişen Türk halk edebiyatının önemli temsilcilerinden Kaygusuz Abdal, Pir Sultan Abdal, Kerim Dede, Didari, İzmirli Derviş Fahri, Aziz Mahseni, Cafer Handan, Ali Rıza Kadimi, Rami Poyrazoğlu Refet Bey, Yusuf Fahir Ataer Baba. ,Şükrü Metin Baba, Hüseyin Hüsnü Erdikut Baba ... vd. gibi ,şairlerin söylediği yazdığı nevruziyeler Yenigün'ün Dini-tasavvufî Türk edebiyatında da çok önemli bir yeri olduğunu göstermektedir.

Azerbaycan da; başlangıçta ekincilik, ürün bolluğu inançlarına bağlanan Yenigün, zamanla astronomi tasavvurlarını aksettiren takvim bayramı/yılbaşına dönüştürmüştürYenigün'den kırk gün önce bayram hazırlıklarına başlanmaktadır. Yenigün Bayramı'nda halk arasında çeşitli oyun ve gösteriler sergilenmektedir. Bunlar arasında "at çapma", "gılınç oynatma", "zorhana", "eylence", "kendirbaz", "sim pehlevanı", "masgara" ve "ferdi tamaşalar" önemli yer tutar (Nebiyev 1990: 5-10).

Azerbaycan'da, sozlü kùltür ürünleri içinde belirgin bir yeri olan Yenigün, yazılı edebiyatta da en çok işlenen konulardan biridir. Sözelimi; Kuzey Azerbaycan'da Molla Penah Vagif, Cafer Handan, Göyçeli Aşık Elesker, Nevruz Genceli gibi şairler Yenigün konulu şiirler yazmışlar/ söylemişlerdir. Güney Azerbaycan Türk Edebiyatı'nda Osman Sarıvelli, Mehemed Hüseyin Şehriyar vd. gibi şairlerin yazdığı Yenigün şiirleri önemli bir yere sahiptir. Mehemed Hüseyin Şehriyar "Heyder Baba'ya Salam" ,şiirinde Yenigün hatıralarını da anlatmaktadır. Şehriyar, Yenigün'de "novruz gülü, gar çiçeyi" çıktığını, adaklı kızların bey çorabı ördüğünü, bacadan ,şal sallama geleneğinin olduğunu, bey ,şalna bayramlık hediyelerin bağlandığını, yumurtaların boyandığını, yumurta tokuşturma yarışlarının yapıldığını, bu günün bir bayram olarak kutlandığını vs. belirtmektedir (Şehriyar, 1992:9-32).

Şair Devlet Mehmet Azadı, 18. yüzyıl Türkmenistan Türk ,sairlerinden Mahmut Gayıbı, 18. yüzyıl klasik Türkmen şairlerinden Şeydayı ve Mahtumkulu' nun Yenigün konulu güzel şiirleri vardır.

Abay Kunanbayoğlu, Munka Galiy Makatayoğlu gibi Kazak-Türk şairlerinin Yenigün şiirleri Kazakistan'da yaygın olarak bilinmektedir.

Özbekistan' da, 21 Mart günü başlayıp, 'bir hafta boyu süren Nevruz eğlencelerine "Sayıl", "Halk Sayılı", "Sayıl Eğlenceleri" adları verilmektedir. Nevruzun 2500 yıl önceden beri kutlanmakta olduğu ileri sürülmektedir. Nevruz günü toplantılarda "şayır"lar, yeni şiirler okurlardı. "Bahşi"ler "Alpamış", "Göroğlu" ve Nevruz hakkında destanlar, koşuklar vb. söylerlerdi. Özbek Türkleri, köklü geçmiş olan Yenigün Bayramı' nda "Nevruz Koşukları" adı verilen türkülerini de söylemektedir. Bu türkülerden bazılarının adını şöyle sıralayabiliriz:

1- Çıldırmanı Çal,2- Nevruz geldi, yaz oldu, 3- Geldi Nevruz, nevbahar, 4-Köklam geldi..., 5- Nevruz olanları, 6- Nevruz yöklavleri (evde,mezarda ağlanarak söylenir), 7- Halginçağım halginçak, 8- Kalıncak..., 9- Lala - lala - lalacan. 10- Hey, lala. 11- Açıldı güli lala, 12- Bahar ayım geldilar, 13- Hey bala, bala, 14- Samal koşuğu, 15- Sumalakcan, sumalak, 16- Nevruz alkişi; 17- Bayçeceğim, bayçecek, 18- Yamur yağsin. 19- Suskadin, suvğadin, 20- Kaldırgeç (kuş), 21Kavdırgaç aç aç!. 22- Hey çitti gül. 23- Köşhaydar, 24- Hukuzim. (Tural-Kılıç, 1996:33-34).

Doğu Türkistan'da yaşayan Uygur Türkleri, Yenigün' de "Nevruziye" veya "Nevruzluk" adını verdikleri şiirler okurlardı. Bu şiirler klasik Çağatay şiiri tesirinde kaleme alınmış olup, edebi zevk, aydınlar ve halk arasında farklılaşmadığı için gerek hece, gerekse aruz ölçüsüyle yazılan ,şiirler, Uygur Türkleri arasında Yenigün bayramlarında okunmaya günümüzde de devam etmektedir. Uygur Türkleri arasında "Nevruz koşakları" adıyla bilinen bir müstakil şiir türünün mevcut olduğu; gerek hece vezniyle mani tipinde, gerekse aruz vezni ile gazel tarzında yazılan Yenigün şiirlerinin belli bir ezgi ile okunanlarına "beyit" adı verildiği de bilinmektedir. Şair Lütfi "Gül ve Nevruz Destanı" Şatur Binni Akhun "Nevruzname" adlı divan yazmıştır. Kaşgar Opal'da bulunan Kaşgarlı Mahmut'un Türbesi civarında ki "Nevruz Bulak"da yapılan şiir ve nazım festivali ve şiirlerden yapılan "tumarça asmak adetleri" günümüzde de devam etmektedir (Rahman, 1995:218)

Yenigün motifinin işlendiği zengin örneklere klasik edebiyatta daha çok rastlamaktayız. Dr. Müjgan Cunbur, "Yenigün/Nevruz" motifinin klasik şiirimizde işleniş özelliklerini altı madde halinde sunarak örnekler vermiştir (Cunbur, 1995:41-50). Bu özellikleri şöyle sıralayabiliriz:

1. Nevruz'un gelişi, baharın başlangıcı sayılmış, bütün cihanın tazelenip yeşilliklerle süslenişi, çiçeklerle bezenişi, adeta yeniden dirilişi olarak kabul edilmiştir.

Bahar tasvirleri yapan şiirler yazılmış, bahar eğlenceleri anlatılmış, baharın verdiği neşe, klasik edebiyatımızda bir canlılık kazandı-myttir.

2. Nevruz motifi klasik edebiyatımızda çoğunlukla teşbih ve mecaz unsuru olarak kullanılmıştır.

3. Divan şairlerimiz Nevruz'u bir sultan olarak değerlendirip adalet sahibi, itidal sahibi sultan diye anarlar.

4. Nevruz'un Kadir ve Berat geceleri karştı mübarek bir gün sayılması. Divan şairleri Nevruz'u pek çok kereler Kadir ve Berat geceleri gibi mübarek gecelerin karştı kutlu bir gün olarak değerlendirirler, aynı zamanda gece ve gündüz arasında tezat sanatı da yaparlar.

5. Klasik şiirimizde pek çok yerde Nevruz eski musikimizdeki bir makam adı olarak ve bazan da iki anlama gelecek şekilde kullanılmıştır.

6. Nevruz, klasik şiirimizde bayram olarak "İyd-ı Nevruz" veya "Nevruz-ı İyd" tamlamalarıyla anılıp, kutlanmıştır (Cunbur, 1995:41-50).

Kazakistan Türkleri Yenigün'ü "altı ay kışın bittiği ve "altı ay yaz'ın başladığı gün olarak kabul etmekte, yılbaşı olarak kutlamaktadırlar. Çünkü Kazak Türkleri'ne göre "altı ay kış", "altı ay yaz" vardır. "Altı ay kış" gece, soğuk, karanlık demek, olup "altı ay yaz" da gün/güneş, aydınlık, sıcaklık anlamlarına gelmektedir. Yenigün'ü yılbaşı ve "ulusun ulu günü" olarak kabul eden Kazak Türkleri arasında Yenigün konulu birçok mit ve efsane anlatılmakta, bu anlatıların köklerinin Sak ve Hunlar zamanına kadar uzandığı söylenmektedir. Kazakistan' da, konar-göçer Türkler eskiden Güneş ile Ay'ı bir kadın ve erkek olarak düşünürlerdi. Ana olarak kabul edilen Güneş; yeryüzüne sıcak ve iyiliği getiren, dirliğin simgesi olarak düşünüldüğü için; Kazak-Türk kadınları Yenigün' de, güneşin doğuşunu bekler; güneş doğar doğmaz eğilip güneşe selam verir, kaynaklara (pınarlara) yağ döküp, yeni dikilen ağaçlara ak boya sürerlerdi (Ibrayev, 1996:189-190). Bu inanışla Gaziantep'te tespit edilen bir inanış arasında benzerlik olduğunu düşünüyoruz. Çünkü; Gaziantep'te "Suttan Nevruz", 21 Mart'ı 22 Mart'a bağlayan gece ayaklarındaki halhalları cıngıldatarak ve gergefini işleyerek batıdan doğuya göç eden güzel bir kız olarak tasavvur edilmektedir (Alpaslan, 1956: 1392). Görüldüğü gibi Gaziantep'te "Nevruz" güzel bir kız gibi düşünülmekte, Kazakistan' da da kadın olarak düşünülen güneşinin doğusu Yenigün sabahı heyecanla beklenmekte ve selamlanmaktadır.

Kazak Türkleri, gündönümü/ yılbaşı bayramında at veya öküz kurban ederler. Kesilen at veya öküzün baş parçasını yedikten sonra, aksakallar Yenigün duasını (Nevruz batasını) okurlar. Anadolu Türkleri'nde 6 Mayıs'ta görülen Hızır-İlyas kültüne Kazak Türkleri'nde Yenigün bayramında rastlanır. Kızır-ata Yenigün'de üç gün boyunca gezer; kamasını kaldırıncaya yerdeki karlar eriyip, toprak yeşermeye başlarmıs. Azerbaycan' da da Yenigün' den iç gün önce "Hıdır Nebi" merasimleri yapılması ilgi çekicidir (Nebtiyev, 1990:5-10).

Kırgız Türkleri arasında Yenigün ile ilgili şöyle bir rivayet anlatılmaktadır: "İshak babamızın oğlu Türk babamız büyüdüğüde Calalayın diye birinin Nevruz adlı kızıyla evlenmiş. Bu ikisinin toyu Mart ayında, yer yeşillenmeye başladığında olmuştur. Bugün 24 Mart'a denk geliyor. Türk babamızla Nurnevruz annemizin miras bıraktığı bu toy günü annemiz Nurnevruz'un hatırasına 'Nevruz' bayramı olarak kutlanmaktadır." (Karatayev, 1995:230-231)

Türkmenistan' da Yenigün' de doğanlara Nevruz, Nevgül, Tazegül.., gibi adlar verilir (Aşırov, 1996:110). Türkmenistan Türkleri, "doksan dolup, yere yılı girende" (Üç aylık, yani doksan günlük kış mevsimi sona erdiğinde), sıcaklığın toprağa girerek tohumların dirilmesine sebep olduğunu düşündükleri bu günü "diriliş günü" olarak kabul etmektedirler (Nurmemmet, 1996: 77). 922 yılında, Türkmen konar-göçerler ile ilgili bilgiler veren İbn Fadlan, Türkmenlerin hayat şartları, sosyal gelişme düzeyleri ve bayramlarından bahsederken Yenigün' den de söz etmektedir (Annakılıçev,1996:102103).

Yenigün'ü ilkbahar bayramı olarak kutlayan Dağıstan Türkleri, baharın gelişiyle birlikte evlerin çatılarında, damlarında "iyilik, bolluk, bereketin olması" dileklerinin işlendiği şarkılar / şiirler söyler. Kumuk Türkleri'ne mensup medrese öğrencilerinin eskiden Dağıstan'da avluları dolaşarak methiye şeklindeki şiirler/şarkılar söyledikleri de bilinmektedir (Muratçayeva, 1996: 277-279.). Örnekleri çoğaltmak mümkündür. Yenigün konusunda yüzlerce kitap yazıldı/yazılacak. Bütün bunlardan bir kere daha anlıyoruz ki, Yenigün bütün Türk Dünyası'nda çok eskilerden beri kutlanan

köklü bir bayramdır; Türk boylarını birbirine yaklaştıran, ortak kültürümüzü oluşturan önemli unsurlardan biridir. Bağımsızlıklarını kazanan Türk cumhuriyetleri yanında diğer Türk topluluklarında da coşkuyla kutlanan bu Yeni yıl bayramı "kan dökme günü" değil, diğer bayramlarda olduğu gibi küslerin barıştığı, gönüllerin birleştiği, birliklerin pekiştiği kutlu bir gündür.

Türk devletleri ve akraba topluluklarında yaşayan insanlarımızın büyük bölümünde kültür ve gönül bağı oluşturan Yenigün barışın, sevginin günü olsun!

KAYNAKLAR:

ALPARSLAN (1956), Hurşit: "Gaziantep'te Ay Hakkında İnanmalar", Türk Folklor Araştırmaları, C.8, S. 87 (Ekim 1956), İstanbul.

ANNAKILIÇEV (1996), Kazakbay: "Bağımsız Türkmenistan'da Nevruz Bayramı", Nevruz ve Renkler, (Hzl. Sadık Tural-Filiz Kılıç), Ankara.

AŞIROV (1996), Annagurban: "Türkmen Edebiyatında Nevruz", Nevruz ve Renkler, (Hzl. Sadık Tural-Filiz Kılıç), Ankara.

CUNBUR (1995), Müjgan: "Klasik Edebiyatımızda Nevruz", Nevruz, (Hzl. Sadık Tural), Ankara.

ÇAY (1998), Abdulhali'Lk M.: Türk Ergenekon Bayramı Nevruz, Ankara.

DURBİLMEZ (2000), Bayram. "Efsaneden Destana: Kazakistan'da Korkut Ata ve Korkut Küyü", Uluslar arası Geçmişten Günümüze Destan Sempozyumu (22-24 Kasım 2000), Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Merkezi, İstanbul. (Yayımlanmamış Bildiri)

GENÇ (1995), Reşat: "Türk Tarihinde ve Kültüründe Nevruz", Nevruz, Ankara.

GÜZEL (1995), Abdurrahman: "XIV-XV. Yüzyıl Edebiyatında Nevruz ve Nevruziyeler", Nevruz, (Hzl. ProfDr.sadık Tural), Ankara.

İBRAYEV (1996), Şakir:"Kazak Folklorunda Nevruz", (Akt. Medine Ahmetova), Nevruz ve Renkler, Ankara.

KARATAYEV (1995), Olcabay K: "Kırgız Tarihi ve Nevruz", Nevruz, Ankara.

KEMALOV (1996), Sabır: "Karakalpaklarda Nevruz" (Akt. Kudaybergen Elubaev), Nevruz ve Renkler, (Hzl. Sadık Tural-Filiz Kılıç), Ankara.

MURATÇAYEVA (1996), Feride. "Dağıstan'da Nevruz", Nevruz ve Renkler, (Hzl. Sadık Tural-FilizKılıç), Ankara.

MURATOĞLU (1996), Malik: "Nevruz ve Onun Özbek Halk Edebiyatında Terennüm Edilişi", Nevruz ve Renkler, (Hzl. Sadık Tural-Filiz Kılıç), Ankara.

NAZAR (1996), Khudai: "Mganistan Türklerinde (Güney Türkistanlılarda) Nevruz Kutlamaları", Nevruz ve Renkler, (Hzl. Sadık Tural-Filiz Kılıç), Ankara.

NEBİYEV (1990), Azad: Novruz Bayramı, Bakü.

NERİMANOĞLU (1995), Kamil V.: "Nevruz Geleneği ve Azerbaycan'da Nevruz", Nevruz, (Hzl. Sadık Tural), Ankara.

NURMEMMET (1996), Annagulu: "Türkmenlerde Renkler Dünyası ve Nevruz", Nevruz ve Renkler, (Hzl. Sadık Tural-Filiz Kılıç), Ankara.

OĞUZ (1996), M.Öcal: "Kırgızların Kutladığı Bayramlar ve Nevruz Pratikleri" , Nevruz ve Renkler, (Hzl. Sadık Tural-Filiz Kılıç), Ankara.

ÖZKAN (1995), İsa: "Tatar ve Uygur Türklerinde Nevruz Bayramında Şiir Söyleme Geleneği", Nevruz, (Hzl. Sadık Tural), Ankara.

RAHMAN (1995) Abdükerim: "Tarihten Günümüze Doğu Türkistan'da Nevruz Kutlamaları", (Akt. E.EmetA.Çelikbay), Nevruz, (Haz. ProfDr. Sadık Tural), Ankara, 1995.

ŞEHİRİYAR (1992), M.: Geldim Sizi Görmeye, (Hzl. Elman Guliyev), Bakü.

TURAL (1996), Sadık Kemal-Filiz Kılıç: Nevruz ve Renkler, Ankara.

YILDIRIM (1998), Dursun: "Türklerin Yılbaşı! Özgürlük Günü Bayramı", Türk Bitiği/ Araştırma İnceleme Yazılan, Ankara.